

การเปลี่ยนแปลงการผลิตและการค้าข้าวของประเทศอาเซียน

ส่วนการต่างประเทศ

สำนักยุทธศาสตร์การเกษตร วิจัยประเมินผล และส่งเสริมกิจการพิเศษ

ภูมิภาคเอเชีย ถือเป็นแหล่งผลิต และส่งออกข้าวมากที่สุดของโลก ตามการคาดการณ์ของกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา ในปี ๒๕๕๙ จีน อินเดีย อินโดนีเซีย บังกลาเทศ เวียดนาม และไทย จะเป็นประเทศผู้ผลิตข้าวมากที่สุดเรียงตามลำดับ (ตารางที่ ๑) และอินเดียไทย เวียดนามปากีสถานสหรัฐ และเมียนมาร์จะเป็นประเทศผู้ส่งออกข้าวมากที่สุดเรียงตามลำดับ (ตารางที่ ๒)

ตารางที่ ๑ ประเทศผู้ผลิตข้าวมากที่สุดของโลก ๑๒ ลำดับแรก ปี ๒๕๕๙

ลำดับที่	ประเทศ	ปริมาณผลผลิต (ล้านตันข้าวสาร)	สัดส่วน (%)
๑	จีน	๑๔๕.๗๗	๓๐.๙๐
๒	อินเดีย	๑๐๔.๓๐	๒๒.๑๑
๓	อินโดนีเซีย	๓๖.๒๐	๗.๖๗
๔	บังกลาเทศ	๓๔.๕๐	๗.๓๑
๕	เวียดนาม	๒๗.๔๖	๕.๘๒
๖	ไทย	๑๕.๘๐	๓.๓๕
๗	เมียนมาร์	๑๒.๒๐	๒.๕๙
๘	ฟิลิปปินส์	๑๑.๓๕	๒.๔๑
๙	ญี่ปุ่น	๗.๖๕	๑.๖๒
๑๐	บราซิล	๗.๒๑	๑.๕๓
๑๑	ปากีสถาน	๖.๗๐	๑.๔๒
๑๒	สหรัฐอเมริกา	๖.๑๑	๑.๓๐
๑๓	อื่นๆ	๕๖.๔๔	๑๑.๙๗
รวม		๔๗๑.๖๙	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๒ ประเทศผู้ส่งออกข้าวมากที่สุดของโลก ๖ ลำดับแรก ปี ๒๕๕๙

ลำดับที่	ประเทศ	ปริมาณผลผลิต (ล้านตันข้าวสาร)	สัดส่วน (%)
๑	อินเดีย	๑๐.๐๐	๒๔.๒๔
๒	ไทย	๙.๗๐	๒๓.๕๒
๓	เวียดนาม	๖.๐๐	๑๔.๕๕
๔	ปากีสถาน	๔.๕๐	๑๐.๙๑
๕	สหรัฐอเมริกา	๓.๔๕	๘.๓๖
๖	เมียนมาร์	๑.๔๐	๓.๓๙
๗	อื่นๆ	๖.๒๐	๑๕.๐๓
รวม		๔๑.๒๕	๑๐๐.๐๐

ทั้งนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า “เมียนมาร์” สามารถพัฒนาการผลิตข้าวได้ดีขึ้นเป็นอย่างมาก คาดการณ์ว่า จะมีผลผลิตข้าวในปี ๒๕๕๙ แขวงหน้าฟิลิปปินส์ จ่อติดประเทศไทย รวมทั้งจะสามารถส่งออกข้าวเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ขณะที่อินเดียมีแนวโน้มจะส่งออกข้าวแขวงหน้าประเทศไทยในปี ๒๕๕๙ กลับขึ้นมาเป็นผู้นำในการส่งออกข้าวอีกครั้ง จากความต้องการข้าวบาสมชาติ และข้าวชนิดอื่นๆ ของประเทศในภูมิภาคแอฟริกา ซึ่งเป็นลูกค้าข้าวที่สำคัญของอินเดียในปัจจุบัน

โดยในส่วนของอาเซียน มีพัฒนาการด้านการผลิตและการค้าข้าวที่สำคัญ ดังนี้

๑. ปัจจุบันประเทศอาเซียนมีพื้นที่ผลิตข้าวรวมกันประมาณ ๒๙๐ ล้านไร่ ให้ผลผลิตข้าวประมาณ ๑๘๐ ล้านตัน โดยพบว่าส่วนใหญ่เป็นชาวนารายย่อย ทำนาในพื้นที่นาขนาดเล็ก อาทิชาวนาภาคกลางของประเทศไทยมีที่นาเฉลี่ย ๑๖ ไร่/ครัวเรือน ชาวนาพื้นที่ลุ่มน้ำโขงของเวียดนามมีที่นาเฉลี่ย ๒๕ ไร่/ครัวเรือน ชาวนาพื้นที่ลุ่มน้ำอิรวดีของเมียนมาร์มีที่นาเฉลี่ย ๑๕ ไร่/ครัวเรือน และชาวนาอินโดนีเซียมีที่นาเฉลี่ยน้อยกว่า ๖ ไร่/ครัวเรือน
๒. พื้นที่ปลูกข้าวของประเทศอาเซียนช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย แต่มีผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเพิ่มขึ้นจากระดับผลผลิตข้าวที่มีปริมาณน้อยกว่า ๕๐ ล้านตัน เป็นมากกว่า ๑๘๐ ล้านตัน ในปัจจุบัน อันเป็นผลจากการปฏิวัติเขียว หรือ Green Revolution ที่มีการปรับปรุงพัฒนาพันธุ์ข้าว เป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตสูง และมีการพัฒนาระบบชลประทานดีขึ้น รวมทั้งมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลผลิตข้าวต่อไร่ของประเทศอาเซียนโดยส่วนใหญ่ยังต่ำกว่าผลผลิตข้าวต่อไร่ของโลก ยกเว้น เวียดนามซึ่งเป็นประเทศอาเซียนที่มีผลผลิตข้าวต่อไร่สูงสุดในบรรดาประเทศอาเซียนทั้งหมด และอินโดนีเซีย (ตารางที่ ๓)

ตารางที่ ๓ ผลผลิตข้าวต่อไร่ของประเทศอาเซียน ปี ๒๕๕๙

ลำดับที่	ประเทศ	ผลผลิตข้าว/ไร่ (กิโลกรัม)
๑	เวียดนาม	๙๔๐.๘๐
๒	อินโดนีเซีย	๗๕๘.๔๐
๓	มาเลเซีย	๖๔๔.๘๐
๔	ฟิลิปปินส์	๖๔๑.๖๐
๕	ลาว	๔๙๔.๔๐
๖	เมียนมาร์	๔๔๖.๔๐
๗	ไทย	๔๓๒.๐๐
๘	กัมพูชา	๓๙๒.๐๐
๙	บรูไน	๓๒๐.๐๐
ผลผลิตข้าวเฉลี่ยของประเทศผู้ผลิตข้าว ๗๗ ประเทศ		๖๕๔.๘๘

๓. การเปลี่ยนแปลงการผลิตในอุตสาหกรรมข้าวเกิดจากปัจจัยทั้งระดับฟาร์มและระดับผู้บริโภค โดยปัจจัยระดับฟาร์ม เช่น โอกาสในการสร้างรายได้นอกภาคการเกษตร การอพยพออกจากชนบทสู่เมือง อายุเฉลี่ยของชาวนาที่สูงขึ้น และการผลิตที่มีความยั่งยืนมากขึ้นจากการปฏิรูปที่ดินและการจัดการน้ำ ส่วนปัจจัยระดับผู้บริโภคจะเป็นการเติบโตของจำนวนประชากร การเพิ่มขึ้นของรายได้ การขยายตัวของสังคมเมือง และความหลากหลายในความต้องการของ

ผู้บริโภค ซึ่งปัจจัยทั้งหมดนี้ทำให้เกิดการใช้เครื่องจักรกลในการผลิตข้าวมากขึ้น และมีขบวนการเป็นสตรีมากขึ้น รวมทั้งมีแนวโน้มของการรวมที่นาแปลงเล็กแปลงน้อยเป็นที่นาแปลงใหญ่เพิ่มขึ้น เช่น กรณีของเวียดนาม และประเทศไทย ซึ่งรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการทำนาแบบแปลงใหญ่ในปัจจุบัน และมีการสร้างตราสินค้าข้าว (Brand) มากขึ้น มีการพัฒนาคุณภาพข้าว และผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปข้าว มีการผลิตข้าวที่ดีต่อสุขภาพ ให้คุณค่าทางโภชนาการมากขึ้น และมีการดำเนินงานครบวงจร ตั้งแต่การผลิตระดับฟาร์มไปจนถึงผู้บริโภคปลายทาง เพื่อเพิ่มผลตอบแทนให้กับชาวนา ลดการพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง

๔. ด้านการบริโภคพบว่าข้าวยังคงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของประชากรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถึงแม้ว่าสัดส่วนการบริโภคข้าวต่อคนต่อวันจะมีแนวโน้มลดลงจากการบริโภคอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ปลา ไข่ และผลิตภัณฑ์นมเพิ่มขึ้น อันเป็นผลจากการมีรายได้เพิ่มมากขึ้น แต่ปริมาณการใช้ประโยชน์จากข้าวต่อคนโดยรวมยังคงเพิ่มสูงขึ้น
๕. ในช่วง ๓๐ ปีที่ผ่านมา ทุกประเทศในทวีปเอเชียมีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศจีน โดยสัดส่วนรายได้ของประเทศในทวีปเอเชียต่อรายได้ของโลกทั้งหมดมีแนวโน้มลดลงจนถึงประมาณปี ๒๕๙๐ และเพิ่มขึ้นหลังจากนั้น และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นต่อเนื่องไปจนถึงประมาณปี ๒๕๙๐ การขยายตัวของสังคมเมืองก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และคาดว่าภายในปี ๒๕๖๓ ประชากรทั้งในชนบทและในเมืองจะมีจำนวนใกล้เคียงกัน ปัจจัยทั้งหมดนี้จะส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ข้าวของหลายประเทศในประเทศกลุ่มอาเซียนมีการพัฒนาให้มีคุณภาพสูงขึ้น โดยเฉพาะข้าวที่มีคุณค่าทางอาหารสูง หรือข้าวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งจะมีการซื้อขายข้าวผ่านระบบออนไลน์มากขึ้น
๖. ต้นทุนการผลิตข้าวของประเทศกลุ่มอาเซียนเพิ่มสูงขึ้นมากกว่า ๒ เท่าในช่วง ๘ ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่เกิดจากค่าปุ๋ยและค่าสารเคมีที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งค่าจ้างแรงงานที่เพิ่มขึ้น อันเป็นผลจากการขาดแคลนแรงงาน ทำให้มีการใช้เครื่องจักรกลในการทำนามากขึ้น ตั้งแต่การเตรียมดิน การดำนา การกำจัดวัชพืช การใส่ปุ๋ย ฉีดพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตาม การใช้เครื่องจักรกลของประเทศกลุ่มอาเซียนยังน้อยกว่าประเทศจีน แต่คาดว่าจะมีแนวโน้มการใช้เครื่องจักรกลเพิ่มสูงขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งจะทำให้เกิดธุรกิจการให้บริการการใช้เครื่องจักรกลตามมา
๗. พบว่าการใช้เครื่องจักรกลจะช่วยลดต้นทุนการผลิตต่อเมื่อนาที่มีขนาดใหญ่ นำไปสู่การดำเนินนโยบายรวมแปลงนาขนาดเล็กของชาวนารายย่อยให้มีขนาดใหญ่ ในหลากหลายรูปแบบ ในหลายประเทศ
๘. รูปแบบการทำนามีการปรับเปลี่ยนเป็นเชิงธุรกิจมากขึ้น เป็นการผลิตเพื่อการค้าและการส่งออกมากขึ้น อาทิ ข้าวนาเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย และข้าวนาเขตพื้นที่ตอนใต้ของเวียดนาม
๙. ทั้งนี้ คาดว่าข้าวที่มีโอกาสจะขยายตัวในทางการค้าได้ดีในอนาคตจะเป็นข้าวที่มีคุณภาพ (เช่น ข้าวหอม ข้าวญี่ปุ่น) และข้าวหนึ่ง ในขณะที่ข้าวคุณภาพต่ำจะมีสัดส่วนในทางการค้าน้อยลง โดยจะมีการนำไปใช้ในอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น เช่น อุตสาหกรรมแป้ง ผลิตภัณฑ์อาหารสัตว์ และแอลกอฮอล์ เป็นต้น

๑๐. อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ จะยังเป็นตลาดหลักในการประมูลข้าวขาวแบบรัฐต่อรัฐ และปัจจัยหลักที่จะกระทบตลาดข้าวขาว ได้แก่ สภาพอากาศและปัจจัยทางการเมือง โดยมีแนวโน้มที่ข้าวจะยังเป็นสินค้าการเมืองที่รัฐบาลประเทศอาเซียนยังมีมาตรการแทรกแซง โดยใช้มาตรการกีดกันทางการค้าที่มีใช้ภาษี ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อตลาดการค้าข้าวของโลก

.....

แหล่งข้อมูล

๑. Rice outlook ฉบับวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙ จัดทำโดยกระทรวงเกษตรสหรัฐอเมริกา (USDA)
๒. ข้อมูลจากการบรรยายของ Dr. S. Mohanty สถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ (The International Rice Research Institute (IRRI)) เนื่องในการประชุมเวทีข้าวไทย ปี ๒๕๕๘จัดโดยมูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๘
๓. ข้อมูลจากการบรรยายของ Mr. V. Subramanian สถาบันวิจัยข้าวนานาชาติ (The International Rice Research Institute (IRRI)) เนื่องในการประชุมเวทีข้าวไทย ปี ๒๕๕๘ ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพฯ จัดโดยมูลนิธิข้าวไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๘
๔. http://www.world-grain.com/articles/news_home/World_Grain_News/๒๐๑๖/๐๘/Indian_rice_production_expecte.aspx?ID=%๗B๖๑๓๔BoBo-๕๕๒๐-๔๔FF-๘๒A๖-๓E๗๐๓E๒๘๒๔BB%๗D&cck=๑
๕. <https://www.statista.com/statistics/๒๕๖๐๐๒/global-per-capita-rice-use-since-๒๐๐๐/>
๖. <http://ricestat.irri.org:๘๐๘๐/wrsv๓/entrypoint.htm>